

TATIANA CHOMCZUK¹, JAKUB HADYŃSKI²

ROLA I POZYCJA UKRAINY W PROCESIE MIĘDZYNARODOWEJ INTEGRACJI GOSPODARCZEJ

*Z¹Katedry Analizy i Statystyki
Uniwersytetu Agroekologicznego w Żytomierzu, Ukraina
oraz z²Katedry Ekonomiki Gospodarki Żywnościowej
Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu*

ABSTRACT. In the paper are presented the resources and economic results of restructuring performance in the Ukraine economic. The review of the discussion in reamed society of the country on dangers connected with liberalisation of the Ukrainian and international trade was shown. The necessity and benefits of these processes for the Ukrainian economy development were presented.

Key words: economic integration, internationale integration, Ukraine, Community of Independent State CIS

Wstęp

Globalizacja gospodarki światowej to nowe warunki jej działania. Na tle ich procesów przebiegają jednak zjawiska regionalizacji gospodarczej przejawiające się z jednej strony powstawaniem regionalnych ugrupowań integracyjnych, z drugiej zaś pogłębianiem zróżnicowania regionalnego. W tym ujęciu globalizacja i regionalizacja są procesami bardziej komplementarnymi niż konkurencyjnymi. Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego regionalna, ponadnarodowa współpraca gospodarcza jest warunkiem stabilizacji politycznej i ekonomicznej. Uczestnictwo w regionalnych ugrupowaniach podmiotów gospodarczych, części obszarów oraz krajów stwarza lepsze warunki dla przyspieszenia wzrostu gospodarczego oraz dostosowania ich gospodarek do funkcjonowania na rynkach międzynarodowych w warunkach globalizacji gospodarki światowej, zwłaszcza dla młodych gospodarek, do których zaliczyć można Ukrainę. W takim przypadku ważną rolę w procesach wzrostu gospodarczego odgrywa handel zagraniczny. Korzystną pozycję krajów, w których funkcjonują zasady wolnego handlu potwierdza sformułowana przez D. Ricardo teoria kosztów względnych (komparatywnych). Lekceważąc przewagi komparatywne państwo „może zapłacić wysoką cenę, jeśli chodzi

o kształtowanie się standardu życiowego i stopy wzrostu” – stwierdza (Samuelson 1983).

Ukraina, jako niepodległe państwo utworzone po rozpadzie ZSRR, poprzez rozwój gospodarki na zasadach rynkowych dąży do integracji z gospodarką światową – uczestniczy w regionalnych ugrupowaniach integracyjnych, zarówno politycznych, jak i handlowych, stworzonych w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) (Hadyński i Chomczuk 2003). Jednakże nadal poziom rozwoju gospodarczego kraju nie pozwala konkurować z krajami rozwiniętymi gospodarczo.

Głównym celem zrealizowanych badań jest analiza teoretycznych podstaw międzynarodowej integracji gospodarczej oraz przedstawienie cech i tendencji rozwojowych handlu zagranicznego Ukrainy jako czynników wpływających na pozycję konkurencyjną ukraińskiej gospodarki. Podstawowym założeniem w tej analizie jest teza, że rozwój handlu międzynarodowego na Ukrainie, zwłaszcza z jej głównymi partnerami, odzwierciedla kondycję gospodarki i jest punktem kształtowania międzynarodowej pozycji Ukrainy. Okres badań obejmuje lata 1995-2002. Dane pochodzą z Głównego Urzędu Statystyki Ukrainy oraz Polski.

Przegląd teoretycznych koncepcji integracji międzynarodowej

Autorami pierwszych opracowań teoretycznych uzasadniających korzyści wynikające z integracji ekonomicznej państw w warunkach gospodarki rynkowej byli przedstawiciele niemieckiej szkoły ekonomicznej – F. List, G. Szmoler i V. Roszeń. W połowie XX wieku problem ten był badany również przez K. Mejera, Ž. Riuefa, R. Szumana, E. Benua, D. Mone, B. Balassa. Analizując prace tych autorów można prześledzić ewolucję poglądów dotyczących celów, motywacji oraz korzyści i możliwych skutków integracji gospodarczej w skali światowej. Uwagę zwracają wysunięte przez badaczy liczne koncepcje form integracji gospodarczej. Jednak ogólną cechą dotychczasowego dorobku naukowego jest to, że nie stworzono jednolitej teorii integracji gospodarczej. Teorii, która objęłaby różne warianty integracji i pozwoliła na usystematyzowanie podstawowych problemów. Wśród czynników, które uniemożliwiają sformułowanie zwartej teorii wyróżnić można:

- posługiwanie się różnymi znaczeniami terminu „integracja gospodarcza”, odnoszonymi się zarówno do jego treści, jak i kategorii,
- różnice w określaniu celów i wyróżnianie odmiennych środków integracji,
- brak respektowania czynnika czasu, który dla różnych państw i poziomu ich gospodarki narodowej jest podstawą wysunięcia argumentów „za integracją”,
- diametralne różnice w uzasadnianiu korzyści z członkostwa w ugrupowaniach integracyjnych.

Ostatecznie uznaje się, że integracja ekonomiczna zdeterminowana jest przez kryterium instytucjonalne lub geograficzne (Bożyk i Misala 2003).

Pojęcie „integracja” pochodzi od łacińskiego słowa „integratio” [intēgrātiō, ōñis – odnowienie] i oznacza scalanie, tworzenie się całości z części, zespaland elementów w całość, fuzję (Szymczak 1978). Źródła encyklopedyczne ujmują pojęcie „integracja” przede wszystkim jako kategorię filozoficzną.

W literaturze ekonomicznej można spotkać określenia „integracji” opisujące ją, zarówno jako zwarty system gospodarczy, proces czy jako zjawisko. Pierwszy punkt odniesienia pozwala oceniać międzynarodową integrację gospodarczą z perspektywy gospodarki światowej jako całości. „System” pochodzi od greckiego słowa „systema” i oznacza układ elementów mający określoną strukturę, stanowiący logicznie uporządkowaną całość (**Słownik PWN** 2002).

W drugim ujęciu, w odniesieniu do teorii integracji międzynarodowej, integrację gospodarczą ocenia się z perspektywy międzynarodowych stosunków gospodarczych nawiązywanych między różnymi podmiotami funkcjonującymi w ramach gospodarki światowej. Pojęcie „proces” pochodzi od łacińskiego słowa „processus” i wyraża wynikający z natury przebieg następujących po sobie i powiązanych przyczynowo kolejnych zjawisk i przekształcenie ich w inne zjawisko (**Słownik PWN** 2002, **Szymczak** 1978).

W teorii nauki „zjawisko” – to przedmiot postrzegania zmysłowego, fakt empiryczny podlegający obserwacji za pomocą dostępnych metod i środków. Zjawisko to jedyna rzeczywistość dostępna poznaniu, przedmiot możliwego doświadczenia za I. Kantem, (**Encyklopedia PWN** 1999). Pojęcie „integracja” ujęte jako zjawisko posiada przyczynę oraz następstwo. Reprezentantem poglądów, że pojęcie „integracja” to zjawisko jest między innymi Z. M. Doliwa-Klepacki.

W ujęciu historycznym w wyniku zjawisk integracji, łączenia się plemion, a następnie narodów powstawały państwa. Do XVIII wieku systemy gospodarcze większości ówczesnych państw nie były jeszcze zintegrowane w jednolitą całość i składały się głównie z autonomicznych regionów, w których panowały zasady autarchii. Dalsze procesy prowadziły do scalania gospodarek w jeden, krajowy system gospodarczy. Geneza integracji gospodarczej i jej ewoluowanie do obserwowanej współcześnie międzynarodowej struktury potwierdza fakt, że integracja gospodarcza jest następstwem integracji narodowej. W sytuacji, kiedy u podstaw integracji leżały nie wzajemne interesy gospodarcze, kulturowe lub polityczne, lecz interesy silniejszych gospodarczo lub militarnie albo pobudki ideologiczne czy religijne dochodziło do tzw. integracji „odgórnej”, nazywanej również „przymusową”. Charakteryzując taki typ integracji można wyróżnić jej dwa typy.

Do pierwszego należy integracja narzucona. Typowymi przykładami „odgórnej” integracji mogą być systemy kolonialne, utworzone przez mocarstwa europejskie w XVII-XVIII wieku oraz integracja socjalistyczna, narzucona przez ZSRR państwom od niego zależnym.

Do drugiego typu integracji „odgórnej” można zaliczyć narzucanie integracji przedsiębiorcom przez rządy integrujących się państw. Integracja prowadzona w ten sposób albo kończyła się fiaskiem, jak to miało miejsce w krajach socjalistycznych oraz kilku krajach Ameryki Łacińskiej (m.in. w Latynoamerykańskim Stowarzyszeniu Wolnego Handlu czy w procesie integracji krajów Afryki Wschodniej, Środkowej i Zachodniej), albo procesy integracyjne mimo ambitnych założeń i wpływu wielu lat od ich rozpoczęcia nie wyszły ze stadium początkowego – taka sytuacja miała miejsce na obszarach Wspólnoty Karaibskiej, Wspólnoty Gospodarczej Państw Wielkich Jezior, Indyjskiego Wspólnego Rynku, Latynoamerykańskiego Stowarzyszenia Integracyjnego, Arabskiego Wspólnego Rynku i in. W większości przypadków gospodarki państw podlegających odgórnemu modelowi integracji nie były komplementarne względem siebie, a w przypadku większości państw afrykańskich, w dużym stopniu występowały w niej elementy autarchii. Główną przyczyną podjęcia takiej integracji były ambicje elit politycznych państw, a nie interesy społeczno-gospodarcze integrujących się państw, przedsiębiorcy

– jako uczestnicy integracji, z reguły nigdy nie byli zainteresowani wynikami takiego zespalania.

Po II wojnie światowej gwałtowny rozwój techniki, który przyczynił się do wzrostu produkcji, a w krajach wysoko rozwiniętych ostatecznie doprowadził do wystąpienia nadprodukcji, oraz powolny rozpad systemu kolonialnego i utrata rynków zbytu w byłych koloniach zmusiły państwa i poszczególnych producentów do poszukiwania odpowiedzi na pytania: Jak przy nie zmniejszaniu a nawet zwiększaniu produkcji towarów zapewnić ich zbytu? Odpowiedzią była produkcja tanich towarów wysokiej jakości, które można szybko zbyć na rynku krajowym i zagranicznym. Spełnienie tych wymogów doprowadziło w efekcie do wytwarzania towarów konkurencyjnych w skali światowej. Co więcej, poziom takiej konkurencyjności towarów zależał nie od taniej siły roboczej czy tanich surowców, z których są one produkowane, lecz od najwyższej jakości technologii, stosowanej przy ich produkcji. Zmuszało to przedsiębiorców do poszukiwania partnerów z innych krajów i tworzenia konsorcjów, których zadaniem było zarówno finansowanie badań nad nowoczesną technologią, jak i wdrażania jej do produkcji. By zmniejszyć koszty wytwarzania produktów przy zastosowaniu nowoczesnej technologii, konieczne stało się zwiększenie skali produkcji. Wkrótce, po zaspokojeniu popytu wewnętrznego, producenci zmuszeni byli poszukiwać nowe rynki zbytu, co ostatecznie zwiększyło eksport. Jednocześnie rosnąca światowa konkurencja zobowiązywała do zapewnienia preferencji produkowanym w ramach konsorcjów towarom. W ten sposób tworzyły się regionalne ugrupowania integracyjne, będące w opozycji do przedsiębiorstw z państw trzecich. Przedstawiony schemat towarzyszył integracji produkcyjnej, finansowej i technologicznej realizowanej przez producentów, w której rola państwa sprowadza się do stworzenia warunków zapewniających prawidłowy przebieg procesu integracji, do usuwania przeszkód w obrocie towarowym między integrującymi się państwami czy tworzenia dla producentów preferencyjnych warunków na wspólnym rynku oraz stosowanie instrumentów dyskryminacyjnych dla towarów produkowanych w innych państwach. Specyfiką takiego typu integracji jest oddolna inicjatywa producentów, w tym również wielkiego kapitału, a państwo ułatwia powiązania między gospodarkami integrujących się państw. Takiego typu integracja może być określona jako integracja „oddolna” czy „dobrowolna”.

Obok wymienionych przyczyn współczesnej integracji międzynarodowej można również wymienić inne o charakterze ekonomicznym oraz mające charakter pozaekonomiczny.

W Europie Zachodniej proces integracji wywołany został początkowo koniecznością współpracy krajów europejskich podczas realizacji Planu Marshalla. Powstały wówczas pierwsze po II wojnie światowej związki integracyjne w Europie Zachodniej, na przykład Organizacja Europejskiej Współpracy Ekonomicznej OEEC, przekształcona następnie w Organizację Ekonomicznej Współpracy i Rozwoju ODCE. Ścisła współpraca krajów europejskich i rozwój gospodarek na rynkach światowych, na których Stany Zjednoczone zdobywały coraz silniejszą pozycję, prowadziła do ochrony ich gospodarek przed amerykańską ekspansją. Pozytywne następstwa integracji zauważono już w przypadku wcześniej podejmowanych prób integracji gospodarek państw europejskich, m.in. w Unii Ekonomicznej Beneluksu. Niewątpliwie duży wpływ na proces integracji na kontynencie europejskim miała sytuacja polityczna w Europie Środkowo-Wschodniej i ZSRR, gdzie tworzony był nieznany blok współpracy gospodarczej w postaci RWPG i miała miejsce silna koncentracja militarna. W obliczu takiej sytuacji w 1951 roku powstała Europejska Wspólnota Węgla i Stali, a w 1957 powołano do

życia dwie wspólnoty: Europejską Wspólnotę Gospodarczą (obecna Wspólnota Europejska) oraz Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, z których ostatecznie wyodrębniła się Unia Europejska. Równoległe z procesami zachodzącymi na przestrzeni Europy odbywała się integracja na innych kontynentach. Między innymi doszło do powstania Północno-Amerykańskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (NAFTA) powołanego do życia przez USA i Kanadę, a następnie Meksykiem, a także Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej, Rady Współpracy Gospodarczej Państw Arabskich Zatok Perskiej czy Wspólnego Rynku Południowego Stożka. Wymienione związki integracyjne na poziomie międzynarodowym pozwalają prześledzić przyczyny i formy integracji, jakie zaszły we współczesnej gospodarce światowej, chociaż nadal nie definiują procesu integracji ekonomicznej.

W toczącej się dyskusji na temat integracji jako procesu należy zwrócić uwagę na grupę teoretyków z R. Marjolinem na czele, którzy uprościli pojęcie integracji ekonomicznej do formuły: „każdy proces przynoszący w rezultacie wyższy stopień jedności” (**Marjolin** 1953). Najszersze znaczeniowo określenie pojęcia „integracja” sformułowali A. Limański i M. Syrek. Charakteryzują ją jako system powiązań ekonomicznych między różnymi krajami, który zmierza do ujednoczenia (unifikacji) gospodarek tych krajów, głównie poprzez stworzenie możliwości swobodnego przepływu czynników produkcji. Z kolei **Ropke** (1959) oraz **Allais** (1960) oceniają proces międzynarodowej integracji jako stan, który umożliwia stosunki handlowe na zasadach równości i swobody gospodarczej oraz równe korzyści podmiotom gospodarczym na zasadach istniejących wewnątrz jednej gospodarki narodowej. Zdaniem G. Myrdala integrację można traktować jako społeczno-gospodarczy proces burzący zarówno społeczne, jak i ekonomiczne bariery pomiędzy uczestnikami działalności gospodarczej. Myrdal pisze, że „gospodarka nie jest zintegrowana, dopóki wszystkie drogi nie są otwarte dla każdego, a wynagrodzenia płacone za działalność produkcyjną nie są jednakowe bez względu na różnice rasowe, socjalne i kulturalne” (**Myrdal** 1956). Podobną definicją procesu integracji posługuje się Charles P. Kindleberger (**Social Science** 1959). R. Aron natomiast warunkuje: „jeśli ruch towarów, kapitału i ludzi pomiędzy pewną liczbą jednostek ekonomicznych może się dokonywać równie swobodnie, jak wewnątrz każdej z tych jednostek, wtedy te różne jednostki są zintegrowane” (**Aron** 1953). J. Misala zgadza się, że definicję pojęcia „integracja” należy wiązać z pojęciem „proces”, jako scalanie (zespalandanie) pewnych elementów, które ma miejsce w ramach rodzin, gospodarstw, pojedynczych zakładów produkcyjnych, poszczególnych gałęzi gospodarki, regionów danego kraju, całych gospodarek narodowych i ich grup itd. Przedstawione definicje wskazują, że większość ekonomistów używa pojęcia „integracja gospodarcza”, odnosząc je do współpracy międzynarodowej. W tym ujęciu nieco węższą definicję proponuje na przykład **Hartog** (1953), który uważa, że integracja to dosyć zaawansowany rodzaj kooperacji, w odróżnieniu od terminu „harmonizacja”, który odnosi się do wzajemnych konsultacji w dziedzinie ważnych zagadnień polityki gospodarczej. R. Triffin z kolei postrzegał działalność Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej (OEEC) oraz Europejskiej Unii Płatniczej (EPU) za formy integracji gospodarczej (**Triffin** 1956). Taki pogląd popiera B. Balassa, który stwierdza, że integracja rozpatrywana jako proces obejmuje środki zmierzające do usunięcia dyskryminacji pomiędzy jednostkami ekonomicznymi należącymi do różnych państw narodowych (**Balassa** 1962). Obok przedstawionych prac nad teorią międzynarodowej integracji gospodarczej niewątpliwie należy także wspomnieć o badaniach prowadzonych przez Kamieckiego (**Kamiecki** 1967). Twierdzi on, że pod międzynarodową, regionalną integrację gospodarczą kryje

się proces tworzenia „pewnego organizmu gospodarczego, obejmującego grupę krajów, organizmu, który ze względu na wysoki stopień wewnętrznych powiązań ekonomicznych i osiągnięty w wyniku tego wewnętrzną spójność ekonomiczną wyodrębnia się w widoczny sposób z całokształtu gospodarki światowej”. W ujęciu Misali (**Misala** 2000) „proces międzynarodowej integracji gospodarczej polega na rozwijaniu takich powiązań rzeczowych (realnych) oraz instytucjonalno-instrumentalnych, które wszystkim krajom należącym do danego ugrupowania integracyjnego przynoszą korzyści z tytułu racjonalizacji gospodarowania”. **Orłowski** (1958) stwierdza z kolei, że międzynarodowa integracja gospodarcza może odbywać się tylko w formie instytucjonalnej. Pojawiły się również głosy mówiące, że integracja gospodarcza jest procesem obiektywnym, ale powiązania instytucjonalne, należą do jednych z podstawowych jej elementów (**Guzek** 1969, **Dobroczyński** 1964, **Wasilkowski** 1969). Na co **Doliwa-Klepacki** (2000) ripostuje, że proces integracji gospodarczej może odbywać się bez tworzenia powiązań instytucjonalnych przez integrujące się jednostki gospodarcze. Na przykład integracja między USA i Kanadą przebiegała bez aspektu instytucjonalnego, by w latach dwudziestych przybrać formę instytucjonalną, wraz z Meksykiem ratyfikowano Północnoamerykańskie Porozumienie o Wolnym Handlu (NAFTA). Wynika z tego, że bez powiązań instytucjonalnych następować mogą integracyjne procesy gospodarcze między państwami. Z instytucjonalnego punktu widzenia regionalna oraz międzynarodowa integracja gospodarcza w warunkach gospodarki rynkowej przyjmuje różne formy, są to:

- sfera wolnego handlu,
- unia celna,
- wspólny rynek,
- unia walutowa i gospodarcza
- unia polityczna.

W teorii integracji międzynarodowej wyróżnia się dwa sposoby ujmowania tego procesu. Pierwszy polega na ocenianiu międzynarodowej integracji gospodarczej z perspektywy międzynarodowych stosunków gospodarczych nawiązywanych pomiędzy różnorodnymi podmiotami funkcjonującymi w ramach gospodarki światowej. Drugi punkt pozwala oceniać międzynarodową integrację gospodarczą z perspektywy gospodarki światowej jako całości. W teorii lokalizacji, opierającej się na drugim z poglądów, istotnym rozwiązaniem jest regionalna integracja gospodarcza. Ażeby proces integracji rozwijał się skutecznie i efektywnie, muszą być spełnione następujące warunki:

- komplementarność struktur gospodarczych w państwach integrowanych,
- istnienie odpowiedniej infrastruktury gospodarczej, politycznej i instytucjonalnej,
- kompatybilność polityki wewnętrznej, zagranicznej i międzynarodowej.

Komplementarność struktur gospodarczych można rozpatrywać w dwóch wariantach. Pierwszy, to komplementarność struktur gospodarczych polegająca na wzajemnym przystosowaniu jednostek ekonomicznych krajów, uwarunkowana rozwojem wzajemnych powiązań instytucjonalnych i rzeczowych, to tzw. komplementarność realna. W drugim wariantcie to potencjalne przystosowanie, możliwe do osiągnięcia przy realizacji procesu integracyjnego (komplementarność potencjalna). Istnienie infrastruktury biznesowej, na którą składa się otoczenie gospodarcze, polityczne i instytucjonalne, umożliwia przepływ czynników wytwórczych – siły roboczej, kapitału oraz towarów i usług i tym samym tworzy przesłanki dla zachowania komplementarności realnej lub wpływa na wykształcenie komplementarności potencjalnej. Trzeci warunek dotyczy kompatybilności systemu politycznego podmiotów integrujących się państw, co potwierdzają badania teoretyków problematyki integracji, m.in. B. Balassa, J. Tinbergen.

Bieńkowski (2001) natomiast wskazuje rząd jako głównego inicjatora zmian wewnętrznych i zewnętrznych sprzyjających zjawiskom integracji. W takim ujęciu integracji rola państwa i rządu jest diametralnie odmienna niż w procesie integracji odgórnej albo przymusowej.

Stan gospodarki i współpracy zagranicznej państw WNP

Procesy integracyjne obecne były na niemal wszystkich kontynentach. Szczególny charakter przybrały w Europie Zachodniej, gdzie w 1992 roku utworzono Unię Europejską (UE). Również w Europie Wschodniej i Azji Środkowej, zwłaszcza na obszarze byłego ZSRR obserwuje się dążenie wspólnotowe.

Zaraz po rozpadzie ZSRR, podjęte zostały próby integracji gospodarczej między byłymi republikami radzieckimi. Spotkanie w Mińsku 8 grudnia 1991 roku przedstawicieli Białorusi, Rosji i Ukrainy zakończyło się utworzeniem Wspólnoty Niepodległych Państw¹ (WNP) i powołaniem regionalnych ugrupowań gospodarczych. W akcie powołującym do życia WNP stwierdzono, że państwa członkowskie będą dążyć do utworzenia zintegrowanego obszaru gospodarczego oraz wspólnych rynków. W ramach porozumienia przewidywano podjęcie prac nad utworzeniem unii ekonomicznej i walutowej, jednocześnie jednak nie sprecyzowano konkretnych planów, metod i terminów realizacji współpracy w tym zakresie. Pomimo to, analizując efekty integracji należy stwierdzić, że są one pozytywne, na co wskazują badania dotyczące sytuacji gospodarczej państw WNP w okresie 1995-2002 (tabela 1). W większości państw, za wyjątkiem Ukrainy, produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w porównaniu z rokiem 1994 zwiększył się.

Porównanie produktu krajowego brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w krajach europejskiej części WNP, takich jak Białoruś, Rosja, Ukraina, oraz w poradzieckich państwach europejskich – Estonii, Litwie, Łotwie, a także w wybranych krajach UE obrazuje kierunki zmian wskaźników rozwoju gospodarczego w tych państwach na przestrzeni jedenastu lat (tab. 2). Kraje Europy Zachodniej cechuje permanentny wzrost gospodarczy, w przeciwieństwie do krajów byłego ZSRR, gdzie wskaźnik PKB w 2001 roku w odniesieniu do 1990 roku zmniejszył się. Trudna sytuacja występuje zwłaszcza na Ukrainie, gdzie w 2001 roku zanotowano spadek PKB do poziomu 36,3% PKB z 1990 roku. W porównaniu z państwami bałtyckimi w Rosji w 2001 roku prawie dwukrotnie, a na Ukrainie blisko pięciokrotnie zmniejszyło się PKB. Przeciętna wartość PKB w WNP w 2001 roku stosownie roku 1991 zmniejszyła się o 28,4%. W tym czasie produkcja przemysłowa spadła o 34%, produkcja rolnictwa o 26%, a transport ciężarowy o 74%.

Zmniejszenie PKB na 1 mieszkańca przy niskim poziomie negatywnie wpływa na wielkość nakładów inwestycyjnych (tab. 2). Jest to charakterystyczne dla Białorusi, Rosji i Ukrainy, gdzie na przestrzeni lat 1994-2001 odnotowano tendencję spadkową, a wskaźniki w roku 2001 w Rosji i na Ukrainie w porównaniu z 1994 rokiem były niższe. Inwestycje kapitałowe w latach 1991-2001 w państwach WNP przeciętnie zmniejszyły

¹Obecnie w WNP znajdują się wszystkie byłe republiki radzieckie za wyjątkiem Litwy, Łotwy i Estonii.

Tabela 1

Indeksy PKB państw WNP w przeliczeniu na 1 mieszkańca (1994 = 100)
Ratio of GNP per capita in CIS (1994 = 100)

Państwa WNP Country CIS	Lata – Years							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Azerbejdżan Azerbaijani	88,2	89,3	94,5	103,9	111,6	123,9	130,1	142,8
Białoruś Belorus	89,6	92,1	102,6	111,2	114,9	121,6	126,7	132,3
Armenia Armenia	106,9	113,2	116,9	125,4	129,5	137,3	139,8	158,4
Gruzja Georgia	102,6	114,1	126,2	129,8	133,7	136,4	135,1	140,6
Kazachstan Kazakhstan	91,8	92,3	93,9	92,1	111,5	122,4	151,6	165,5
Kirgizja Kirghiz	94,6	101,3	111,3	113,6	117,8	124,2	123,4	120,1
Mołdawia Moldova	98,6	92,8	94,6	88,2	85,2	86,9	110,9	118,0
Rosja Russia	95,9	92,6	93,4	88,8	93,6	102,0	108,9	112,9
Tadżykistan Tajikistan	87,6	72,9	74,1	78,0	80,9	87,6	95,6	104,1
Uzbekistan Uzbekistan	99,1	100,8	106,0	110,7	115,6	120,2	119,1	–
Ukraina Ukraine	87,7	79,0	76,6	75,1	74,9	79,3	89,3	92,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

się o 63%. Taka sytuacja powodowała zmniejszenie wolumenu produkcji gałęzi kapitałochłonnych².

Analizując sytuację rynkową w sektorze rolnictwa można stwierdzić, że w 2001 roku w porównaniu z 1991 rokiem w WNP produkcja rolnictwa przeciętnie zmniejszyła się o 26%. Jednak w 2002 roku obserwuje się już niewielką poprawę sytuacji. Produkcja mięsa z uboju wzrosła w Azerbejdżanie o 0,5%, w Armenii o 5%, w Kirgizji o 0,3%,

²Produkcja silników elektrycznych z prądem przemiennym w Rosji zmniejszyła się o 7%, na Ukrainie – o 17%, produkcja ciągników w Rosji zmniejszyła się o 31%, na Ukrainie – o 35%, ciężarówek – o 71%, produkcja obrabiarek do metali skrawających zmniejszyła się w Rosji o 23%, na Ukrainie – o 28%, maszyn kowalskich na Białorusi – o 3%, w Rosji – o 2% i na Ukrainie – o 1%.

Tabela 2

**Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca (USD)
GNP gross per capita (USD)**

Państwo Country	Lata – Years		
	1990	2001	1990 = 100
Białoruś Belarus	3 431	2 995	87,29
Rosja Russia	3 915	1 726	44,09
Ukraina Ukraine	1 762	641	36,38
Estonia Estonia	4 306	3 627	84,23
Litwa Lithuania	3 561	3 058	85,88
Łotwa Latvia	4 678	2 942	62,89
Francja France	20 954	22 031	105,14
Niemcy Germany	21 276	22 511	105,85
Wielka Brytania Great Britain	17 192	23 918	139,12

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

w Rosji o 13%. Zwiększyła się także produkcja przetworzonego mleka, produkcja oleju, produkcja mąki i jej przetworów. Jednak nadal porównanie poziomu bezpieczeństwa żywnościowego państw WNP w odniesieniu do państw Europy Zachodniej wypada niekorzystnie dla Wspólnoty. Analizując kraje WNP pod względem czynnika „praca” można stwierdzić, że w okresie od 1995 do 2001 roku udział aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności w krajach WNP nie przekraczał poziomu 49% (tab. 3). Poziom bezrobocia w państwach WNP w 2001 roku zawierał się w przedziale od 1,3% w Azerbejdżanie do 9,8% w Armenii. Dynamika nominalnych i realnych wynagrodzeń brutto w Azerbejdżanie, Armenii, Kazachstanie, Rosji i Tadżykistanie cechuje się wzrostem, natomiast w Białorusi, Kirgizji, Mołdawii i na Ukrainie – obniżeniem. Obliczone na podstawie oficjalnych kursów walutowych narodowych banków państw WNP przeciętne wynagrodzenie w Azerbejdżanie wynosiło w 2002 roku 65 USD, w Białorusi 112 USD, w Armenii 47 USD, w Kazachstanie 136 USD, w Mołdawii 52 USD, w Rosji 144 USD, Tadżykistanie 10,7 USD i na Ukrainie 73 USD.

Tabela 3

Wskaźniki kapitałowych nakładów inwestycyjnych w państwach WNP (1994 = 100)
Ratio of capital investment expenditure in CIS countries (1994 = 100)

Państwa WNP Countries CIS	Lata – Years						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Azerbejdżan Azerbaijani	82,0	173,8	241,6	297,2	291,3	300,0	351,0
Białoruś Belorus	69,0	65,6	78,7	98,4	90,5	92,3	86,8
Armenia Armenia	96,0	108,5	108,5	126,9	124,4	157,9	180,1
Gruzja Georgia	151,0	160,1	243,3	437,9	214,6	218,1	237,3
Kazachstan <u>Kazakhstan</u>	57,0	34,2	38,3	54,4	72,3	107,8	130,4
Kirgizja Kirghiz	182,0	216,6	207,9	133,0	162,3	222,4	186,8
Mołdawia Moldova	84,0	77,3	71,1	78,2	61,8	52,5	51,5
Rosja Russia	90,0	73,8	70,1	61,7	64,8	75,8	82,6
Ukraina Ukraine	71,0	55,4	50,4	53,4	53,4	60,9	73,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Wnioskowanie przeprowadzone na podstawie analizy handlu międzynarodowego wyrażonego eksportem i importem państw WNP w 2001 roku pozwala sformułować następujące wnioski: obroty handlowe obliczone na 1 mieszkańca największe są w Białorusi, Kazachstanie, Rosji i Ukrainie (tab. 4). W eksporcie Białorusi i Mołdawii największym odbiorcą są państwa WNP, pozostałe państwa ukierunkowały eksport przede wszystkim na rynki innych państw świata. Ogólną cechą handlu międzynarodowego państw WNP jest spadek w 2002 roku w porównaniu z 2001 rokiem wolumenu eksportu o 2% i zwiększenie objętości importu o 6%. W 2002 roku obrót handlowy wewnątrz państw WNP oceniany był na 39 mld USD, co stanowi 7% spadek w porównaniu z 2001 rokiem, w tym eksport – 19 mld USD (spadek o 6%) i import – 20 mld USD (spadek o 8%). W handlu państw WNP z innymi państwami świata w 2002 roku eksport towarów był oceniony na 75 mld USD, co stanowi 0,4% spadek w porównaniu z poziomem z 2001 roku, natomiast import towarów był oceniony na 35 mld USD, co oznacza, że zwiększył się o 16%.

Tabela 4

Udział ludności aktywnej zawodowo w ogólnej liczbie ludności (%)
Economical active persons in grand total population (%)

Państwa WNP Countries CIS	Lata – Years							
	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Azerbejdżan Azerbaijani	48,2	47,1	48,1	48,3	48,4	48,5	48,5	46,5
Białoruś Belarus	48,4	44,7	44,8	44,3	44,5	44,7	44,6	44,7
Armenia Armenia	46,4	45,7	45,3	43,9	41,8	41,8	40,7	37,4
Gruzja Georgia	42,2	36,1	42,1	47,8	47,9	43,9	–	–
Kazachstan <u>Kazakhstan</u>	6,9	41,2	41,9	41,5	39,3	39,2	39,6	43,9
Kirgizja Kirghiz	39,1	36,0	36,8	37,1	37,5	38,7	38,9	36,8
Mołdawia Moldova	7,1	38,8	38,4	38,2	38,2	34,9	35,2	41,9
Rosja Russia	9,4	46,7	46,5	45,3	44,7	44,3	44,4	45,7
Tadżykistan Tajikistan	30,7	30,3	28,5	29,5	29,7	28,6	28,7	28,6
Uzbekistan Uzbekistan	34,6	35,4	35,8	36,3	36,9	37,2	37,6	–
Ukraina Ukraine	48,5	47,1	46,6	45,9	46,1	45,4	44,3	44,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Regionalne ugrupowania integracyjne w ramach WNP

Zmiany w gospodarkach krajów byłego ZSRR w dużym stopniu były efektem intensywnie zachodzących w tej części świata procesów integracyjnych. Pojawiające się koncepcje form integracji na obszarze WNP wywarły istotny wpływ na kształt gospodarek krajów członkowskich Wspólnoty. W akcie powołującym do życia WNP mówi się, że państwa członkowskie będą dążyć do utworzenia zintegrowanego obszaru gospodarczego oraz wspólnych rynków. W ramach porozumienia przewidywano podjęcie prac

Tabela 5

Eksport, import i obroty handlowe państw WNP (per capita) w 2001 r. (USD)
Export, import and turnover of trade CIS countries (per capita) in 2001 (USD)

Państwa Countries	Eksport Export		Import Import		Obrót handlowy Turnover of trade
	WNP CIS	inne państwa other countries	WNP CIS	inne państwa other countries	
Azerbejdżan Azerbaijani	27,5	258,3	55,0	121,8	462,6
Białoruś Belorus	440,7	291,4	552,4	240,8	1 525,3
Armenia Armenia	22,9	66,4	56,4	172,9	318,6
Gruzja Georgia	32,5	33,5	47,9	82,7	196,6
Kazachstan <u>Kazakhstan</u>	177,5	405,6	222,9	206,1	1 012,1
Kirgizja Kirghiz	33,8	61,7	51,5	42,2	189,2
Moldawia Moldova	95,3	61,5	93,5	152,9	403,2
Rosja Russia	99,8	595,9	76,8	208,2	980,7
Tadżykistan Tajikistan	33,6	69,9	85,5	23,8	212,8
Ukraina Ukraine	95,2	235,9	179,8	141,4	652,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002); Rocznika statystycznego 2001, 2002.

Source: own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002); Statistical yearbook 2001, 2002.

nad utworzeniem unii ekonomicznej i walutowej, jednocześnie jednak nie sprecyzowano konkretnych planów, metod i terminów realizacji współpracy. Brak jednak pożądanych efektów w zakresie współpracy i integracji gospodarczej w ramach WNP sprawił, że zaczęto poszukiwać nowych, bardziej efektywnych form integracji. Pierwszym krokiem było podpisanie w roku 1994 przez Kazachstan, Kirgizję, Uzbekistan i Tadżykistan Porozumienia o Integracji Regionalnej, które weszło w życie od roku 1998 pod nazwą Związek Ekonomiczny Azji Centralnej (ZEAC). Układ przewidywał ukształtowanie systemu prawnego, który umożliwi swobodny przepływ towarów, usług, kapitału oraz siły roboczej pomiędzy państwami. Jednocześnie Układ przewidywał stopniową unifikację systemu komunikacyjnego i sieci transportowej oraz koordynację polityki celnej i fiskalnej, a także ujednoczenie przepisów związanych z funkcjonowa-

niem przedsiębiorstw i banków. Należy zaznaczyć, że państwa uczestniczące w porozumieniu oprócz wspólnych zależności gospodarczych miały także wspólną przeszłość historyczną, etniczną, kulturalną oraz lingwistyczną a ich narody pierwszą integrację ekonomiczną przechodziły około X w n.e., kiedy z Europy na Daleki Wschód Azji prowadził Szlak Jedwabny, który unormował na wiele lat stosunki gospodarcze w tym regionie.

Integracja gospodarcza państw ZEAC objęła jednocześnie strefę polityki i działań militarnych. W celu ich koordynacji utworzono Radę Międzynarodową, Radę Ministrów Spraw Zagranicznych, Radę Obronną, Komitet Wykonawczy oraz Bank Azji Centralnej (BAC, którego kapitał własny w 1998 roku wynosił 9 mld USD). Od początku funkcjonowania ZEAC prowadzi działalność „otwartej regionalności” i opowiada się za globalną liberalizacją wymiany handlowej.

Dalsza integracja gospodarcza jest jednak ograniczana przez brak komplementarności struktur gospodarczych członków. Przede wszystkim dotyczy to Turkmenii i Uzbekistanu, gdzie integracja nosi charakter integracji odgórnej i przymusowej. W krajach tych najpierw podpisano układ o powstaniu związku państw, a potem poszukiwano możliwości podjęcia działań w zakresie integracji ekonomicznej i gospodarczej. Obecnie ZECA nie został jeszcze uznany przez Komitet Porozumień Handlowych i Regionalnych działający w ramach WTO.

W 1993 roku większość państw Wspólnoty Niepodległych Państw podjęło próby utworzenia Związku Ekonomicznego (ZE), będącego w zamierzeniach wyższym stopniem integracji gospodarczej, Gruzja, Ukraina oraz Turkmenia nie podpisały jednak umowy. W założeniach ZE przewidywano powstanie początkowo strefy wolnego handlu, a następnie unii walutowej. W 1994 roku państwa WNP podpisały wstępną Umowę o strefie wolnego handlu, która jednak ratyfikowana została tylko w kilku krajach. Rosja, Białoruś i Armenia nie ratyfikowały jej. Porozumienie nie przewidywało całkowitego zniesienia ceł i innych ograniczeń w wymianie handlowej WNP, ale przewidywało zgodę na ich stosowanie dla wyodrębnionych grup towarów, których ostatecznie lista nie została nigdy uzgodniona pomiędzy uczestnikami strefy. Umowa przewidywała unifikację narodowych przepisów w takich dziedzinach, jak podatki, tranzyt towarów oraz ich magazynowanie. Strony podpisujące umowę mogły zastosować środki ochronne jedynie w wypadku deficytu budżetowego, zwiększonego importu towarów, ochrony zdrowia ludności, zapewnienia porządku i bezpieczeństwa narodowego, ochrony fitosanitarnej czy zachowania bogactw naturalnych.

W pierwszych latach istnienia ponadnarodowe uzgodnienia realizowano w ramach strefy wolnego handlu jedynie w wąskim zakresie, stąd dalsze funkcjonowanie strefy stało pod znakiem zapytania. W 1999 roku Umowę o strefie wolnego handlu renegocjowano poprzez opracowanie nowego Protokołu o Wolnym Handlu, ale realizacja zawartych w nim postulatów została uzależniona od gotowości rządów do współpracy na drodze integracji gospodarczej oraz handlowej.

Kolejnym ugrupowaniem, które powstało na terenie WNP był Wspólny Rynek Rolny (WRR). Rokowania w sprawie jego utworzenia rozpoczęto w 1994 roku. Umowę o powołaniu WRR podpisały wszystkie kraje WNP poza Azerbejdżanem i Uzbekistanem (Rząd Uzbekistanu podpisał tę umowę później) w 1997 roku na posiedzeniu Rady WNP w Mołdawii. Celem utworzenia WRR było stworzenie warunków wolnego przepływu produktów rolnych i żywnościowych, a także środków produkcji, technologii, rozwiązań technicznych i naukowych oraz usług dla sektora rolnego. Umowa WRR zawierała uzgodnienia w zakresie polityki cenowej, koordynowała handel pomiędzy

krajami członkowskimi, określała również zakres swobody funkcjonowania monopolii oraz przeciwdziałała nieuczciwej konkurencji. Zakładano, że państwa członkowskie WRR opracują wspólną politykę, która w oparciu o wprowadzenie strefy wolnego handlu będzie podstawą utworzenia Związku Celnego w granicach WNP. W trakcie realizacji strefy celnej pomiędzy państwami przewidywano usunięcie wszelkich ograniczeń w przepływie produkcji rolnej oraz wprowadzenie systemu interwencji na zasadach rynkowych, na wzór podobnego systemu funkcjonującego w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Dla koordynacji działań w tym zakresie utworzono Międzynarodową Radę APK³ (Agroprzemysłowy Kompleks).

Strefa wolnego handlu nie została wprowadzona na obszarze WNP, co zaważyło także na działaniach we wprowadzaniu Wspólnego Rynku Rolnego. Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w błędnych założeniach uregulowań prawnych dotyczących strefy, które obok niskiego poziomu rozwoju gospodarczego członków i wynikających stąd trudności w finansowaniu wspólnych przedsięwzięć stało się przyczyną niepowodzeń w ich wprowadzaniu. Sytuację tę skomplikowała również sytuacja międzynarodowa, w tym przede wszystkim zalecenia WTO w sprawie liberalizacji wymiany handlowej.

Następną próbą integracji gospodarczej było utworzenie w 1995 roku Związku Celnego (ZC) pomiędzy Rosją, Kazachstanem i Białorusią. W marcu 1996 roku do Związku przystąpiła Kirgizja, a w 1999 roku Tadżykistan. Porozumienie w ramach ZC dotyczyło koordynacji polityki celnej i podatkowej, w tym akcyzy, w celu uzyskania nadwyżki w bilansie handlu międzynarodowego. Dla wzmocnienia znaczenia i działań ZC włączono w 1999 roku Tadżykistan, a w 2000 roku przyznano Ukrainie status obserwatora. Funkcjonowanie Związku Celnego nie przyniosło oczekiwanych rezultatów, stąd podjęto decyzję o poszukiwaniu innych, bardziej efektywnych form współpracy międzynarodowej.

W 2000 roku podjęto próbę utworzenia nowego związku na kształt modelu jednolitego rynku UE. Powołano Związek Ekonomiczny Euroazjatycki (ZEEA), który został zarejestrowany przez ONZ jako organizacja międzynarodowa. Planowano współpracę handlową oraz utworzenie unii walutowej i jednolitego rynku.

Zadeklarowane działania ZEEA pozostały jednak niezrealizowane. Nawarstwiające się problemy we współpracy państw uniemożliwiały sprawne funkcjonowanie ugrupowania. Ponieważ państwa WNP, będące uczestnikami strefy wolnego handlu, nie stosowały wspólnej taryfy celnej w odniesieniu do większości grup towarowych, funkcjonowanie ZEEA stało się niemożliwe, zwłaszcza, że nie nastąpiła harmonizacja podstaw prawnych Związku w handlu z państwami trzecimi. W praktyce cło zniesiono tylko w handlu pomiędzy Rosją i Białorusią. Ostatecznie obroty handlowe państw zrzeszonych w ZEEA nie wzrosły na skutek oddziaływania następujących czynników: różnic w ustawodawstwie państw członkowskich, niedostatecznego rozwoju szlaków transportowych i sieci komunikacyjnych, braku porozumienia w kwestii wspólnej polityki handlowej w ramach ZEEA, a także różnic poziomu cen na rynku wewnętrznym.

³Pojęcie to stosowane jest na Ukrainie dla określenia systemu powiązań gospodarczych porównywanych do polskiego kompleksu gospodarki żywnościowej, nazywanej obecnie agrobiznesem, który obejmuje trzy sfery: produkcyjną, przedprodukcyjną i poprodukcyjną. Sfera produkcyjna – rolnictwo, rybołówstwo, łowiectwo, zbieractwo i przemysł spożywczy. Sfera przedprodukcyjna – gałęzie przemysłu dostarczające środki produkcji dla rolnictwa, przemysłu spożywczego oraz usługi produkcyjne, budowlane i handlowe. Sfera poprodukcyjna – usługi handlowe i transportowe oraz magazynowanie i dystrybucja żywności.

Na początku 2003 roku z inicjatywy dyrektora Banku Narodowego Kazachstanu opracowano plan przejścia do jednolitej waluty na przestrzeni ZEEA do 2011 roku i utworzenia ponadnarodowego organu, jaki winien pełnić funkcję organu regulowania cel. Wszystko jednak wskazuje na to, że w sytuacji wzajemnych pretensji członków ZEEA organizacja ta nie ma szans na dalszy rozwój.

W 1996 roku rządy Gruzji, Ukrainy, Azerbejdżanu i Mołdawii podjęły decyzję o utworzeniu Grupy Wzajemnego Poparcia GUAM. W 1999 roku, po przystąpieniu do Grupy Uzbekistanu, nazwę zmieniono na GUUAM. U podstaw koncepcji utworzenia tej organizacji leżała chęć powołania do życia organizacji alternatywnej dla WNP. Członkami GUUAM stały się państwa, które mogły wykazać się największymi postępami na drodze reform społeczno-gospodarczych w okresie funkcjonowania WNP. Podstawowym celem organizacji było zorganizowanie strefy wolnego handlu oraz utworzenie sieci tranzytowej w oparciu o unię militarną. Cel ten miał być przystosowany do wymagań WTO i dotyczyłby harmonizacji reform gospodarczych państw członkowskich oraz stworzenia mechanizmu wielostronnej współpracy pomiędzy strukturami GUUAM. W ramach GUUAM nie przewidywano budowania formalnej struktury ponadnarodowej, natomiast każde z pięciu państw zobowiązane zostało do utworzenia Narodowych Koordynatorów GUUAM, których podstawowym celem stałoby się pobudzenie rzeczywistej współpracy ekonomicznej dzięki opracowaniu reguł „korytarza przewozowego” trasą Europa Zachodnia-Kaukaz-Azja Wschodnia oraz stworzenie strefy wolnego handlu. Uczestnictwo w GUUAM miało stać się dla państw członkowskich etapem przejściowym na drodze do osiągnięcia celu strategicznego – stowarzyszenia (a nawet integracji) z państwami UE. Strategiczny cel polityki zagranicznej dotyczy zatem zbliżenia do UE, co ostatecznie miałyby przyczynić się do przyspieszenia rozwoju gospodarczego i współpracy międzynarodowej.

Działalność i rozwój GUUAM napotyka jednak na ciągłe problemy wynikające z braku ścisłej współpracy państw członkowskich w zakresie znoszenia barier uniemożliwiających integrację gospodarczą zarówno europejskiej, jak i azjatyckiej przestrzeni WNP. Po drugie, do chwili obecnej nie został wprowadzony transkaukaski „korytarz przewozowy” (przede wszystkim nie uzgodniono warunków przewozowych, nie przyjęto jednolitej taryfy celnej). Po trzecie państwa członkowskie obciążone są kosztami transformacji systemowej, która stała się przyczyną kryzysu energetycznego i ekonomicznego.

Związki integracyjne funkcjonujące na obszarze WNP dowodzą, że rządy poszczególnych państw dostrzegają konieczność aktywizacji współpracy międzynarodowej oraz integracji ekonomicznej i gospodarczej pomiędzy poszczególnymi państwami, jednak ostatecznie żadne z nich nie osiągnęło swoich podstawowych celów: nie przetrwała Strefa Wolnego Handlu, Związek Celny, Wspólny Rynek Rolny oraz Wspólna Strefa Tranzytowa. Nadal jednak podejmowane są próby zbliżenia ekonomicznego wśród państw WNP, w lutym 2003 roku na przykład prezydenci Białorusi, Kazachstanu, Rosji i Ukrainy wyrazili wspólne intencje utworzenia Międzynarodowej Komisji Handlu i Taryfy, której celem byłoby stworzenie Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej. Ścisłą współpracę podjęły także rządy Ukrainy i Rosji, które na spotkaniu 7 marca 2003 roku uzgodniły warunki i zakres funkcjonowania Umowy o wolnym handlu.

Ponadto należy dodać, że zbliżenie gospodarcze pomiędzy Ukrainą a Rosją ma swoją historię. Umowa o wolnym handlu pomiędzy Ukrainą i Rosją była podpisana jeszcze w 1994 roku, ale ratyfikowano ją wyłącznie w Radzie Najwyższej Ukrainy. Zaniechanie dalszej integracji ze strony Rosji podyktowane było jej sprzeciwem, co do kierunków

ukraińskiej polityki zagranicznej, która jednocześnie dążyła do zbliżenia z Zachodem i gospodarką Unii Europejskiej. Biorąc pod uwagę dominację gospodarki oraz oddziaływanie polityczne Rosja dąży do dominacji w WNP. Dlatego podejmuje się działania, by utworzyć silne centrum gospodarcze i polityczne, którego umocnienie zależeć będzie od integracji z największymi państwami poradzieckimi. Do ich grona zalicza się Ukrainę i Białoruś. Obecna sytuacja w stosunkach ukraińsko-rosyjskich nie wpływa korzystnie na realizację dążeń Rosji, a wręcz przeciwnie – obustronne stosunki handlowe tych krajów z każdym rokiem stają się coraz bardziej skomplikowane, corocznie zmniejsza się eksport produktów ukraińskich na rynek rosyjski.

W ostatnich latach obserwuje się silną konkurencję, głównie na rynku produktów hutniczych, przemysłu chemicznego, rolniczego i energetycznego, zarówno w bilateralnej wymianie handlowej, jak i na rynkach światowych. Ukraina i Rosja są coraz częściej konkurentami, a nie partnerami. Trwające negocjacje przedstawicieli Ukrainy i Rosji dotyczą zasad funkcjonowania bilateralnej Umowy o wolnym handlu. Strona ukraińska proponuje stopniowe wprowadzanie warunków umowy i tworzenie przesłanek dla powołania Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej. Strona rosyjska natomiast pragnie szybkiego utworzenia Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej, w której będą funkcjonować jednolite podatki, cła, opłaty transportowe oraz wspólna waluta. Ta propozycja jest nie do przyjęcia przez Ukrainę.

Konkurencyjna pozycja gospodarki Ukrainy – jej rola i miejsce kraju w procesie integracji międzynarodowej

Wewnętrzne zmiany społeczno-polityczne zachodzące w ZSRR do połowy lat dziewięćdziesiątych doprowadziły do uzyskania przez Ukrainę niepodległości i podjęcia reform ustrojowo-systemowych. Ukraińska gospodarka oparta przez długi czas na zasadach gospodarki nakazowo-rozdziałowej zmierza obecnie w kierunku gospodarki rynkowej. W tabeli 5. zaprezentowano podstawowe wskaźniki gospodarcze, pokazujące, jak zmiany ustrojowe wpłynęły na stan gospodarki ukraińskiej. Tempo wzrostu PKB w latach 1995-2002 wykazuje ogólną tendencję wzrostową, pomimo chwilowego spadku w 2002 roku. Równocześnie następuje ciągły wzrost PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Przyspieszenie rozwoju gospodarczego i restrukturyzacja gospodarki państw z gospodarką przejściową, do których można zaliczyć Ukrainę, uzależnione jest w dużym stopniu od bezpośrednich inwestycji kapitałowych, które mogą być realizowane przez państwo lub inwestorów zagranicznych. W latach 1995-2002 zaobserwowano wzrost zagranicznych nakładów – od 483,5 mln USD w 1995 roku do 4406,2 mln USD w roku 2002. Udział kapitału zagranicznego dotyczy zasadniczo przemysłu (50-52%) i usług, natomiast w marginalnym stopniu – 2%, rolnictwa. Głównymi inwestorami są przedsiębiorcy państw UE i Stanów Zjednoczonych. W latach 1995-2002 udział państw UE przedstawiał się na podobnym poziomie 39,3%-42,5% (tabela 6). Dane zawarte w tabeli 8. wskazują na malejący udział Stanów Zjednoczonych, Kanady, Polski, Rosji oraz Węgier w nakładach inwestycji kapitałowych na Ukrainie. Wzrastają natomiast inwestycje kierowane przez przedsiębiorców z Cypru oraz Republiki Koreańskiej.

Tabela 6

Podstawowe wskaźniki rozwoju gospodarczego Ukrainy (% do roku poprzedniego)
Basic indicators of economic development of Ukraine (% previous year)

Wyszczególnienie Specification	Lata – Years							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tempo wzrostu PKB Rate of increase GNP	-12,2	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9	9,1	4,1
Tempo wzrostu PKB na 1 mieszkańca Rate of increase GNP per capita	-11,5	-9,3	-2,2	-1,2	0,6	6,7	11,0	–
Tempo wzrostu cen detalicznych towarów i usług Rate of increase of retail prices of goods and services	2,8	–	10,1	20,0	19,2	25,8	6,1	-0,6
Tempo wzrostu opłaty płac nominalnych Rate of increase of nominal earnings	3,7	21,8	8,9	5,6	24,3	35,4	27,7	21,5
Tempo wzrostu opłaty płac realnych Rate of increase real earnings	28,1	-13,8	-2,4	12,9	3,4	3,6	20,4	18,2
Tempo wzrostu nakładów inwestycyjnych w kapitał Rate of increase of retail prices of goods and services	-28,5	-22,0	-8,2	6,1	0,4	14,4	20,8	–
Udział państwowych nakładów inwestycyjnych w kapitał Share of State in capital of investment expenditure	22,0	15,0	8,0	7,0	8,0	5,0	6,0	–

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002); Biuletynu Statystycznego za 2002 r. Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy (Kijów 2003).

Source: own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine, (Technology 2002) and Statistical Bulletin (Kiev 2003).

Porównanie wskaźnika inwestycji zagranicznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Ukrainy z innymi państwami jest dla Ukrainy niekorzystne. Na przykład w porównaniu z Polską (tab. 7) jest blisko dwukrotnie niższy. Niewielkie zainteresowanie zagranicznych inwestorów rynkiem ukraińskim (tab. 7) wynika przede wszystkim z obaw o stabilność ukraińskiego prawodawstwa. Przyczyn należy upatrywać również w braku skutecznych mechanizmów tworzenia zachęcających warunków dla działalności inwestorów zagranicznych.

Tabela 7

**Dynamika struktury udziału państw w zagranicznych nakładach inwestycyjnych
na Ukrainie (1995-2002)**

**Dynamics of structure of countries' share in the capital investment expenditure in Ukraine
(1995-2002)**

Państwa Countries	Lata – Years							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
UE	39,3	40,3	42,5	42,3	40,9	39,5	39,9	40,0
EU								
Stany Zjednoczone United State	19,9	20,4	18,3	18,6	18,2	17,9	16,5	16,6
Cypr Cyprus	5,9	5,7	5,9	6,1	5,3	6,4	9,7	10,8
Szwajcaria Switzerland	4,4	4,3	3,4	3,9	3,2	4,1	4,2	4,4
Korea Pd. South-Korea	–	0,1	0,7	0,9	6,6	5,2	4,4	3,9
Kanada Canada	3,1	2,2	1,6	1,7	1,8	1,8	1,5	1,2
Polska Poland	2,7	2,3	1,8	1,8	1,6	1,7	1,6	1,6
Rosja Russia	3,9	5,6	7,4	7,4	6,7	8,8	7,4	6,7
Węgry Hungary	2,9	2,2	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4	1,3
Inne Others	17,9	16,9	16,6	15,6	14,1	13,2	13,4	13,5
Ogółem Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Analiza dynamiki nakładów inwestycyjnych realizowanych przez Ukrainę w innych państwach świadczy o ich wzroście, głównie w Chinach, Indiach, Grecji, Hiszpanii, Rosji, czyli w krajach rozwijających się gospodarczo, spadek natomiast nastąpił w Estonii, Gruzji, Panamie oraz państwach rozwiniętych gospodarczo, takich jak Austria, Stany Zjednoczone, Szwajcaria.

Efekt wzrostu PKB w 2000 roku, dążenie kraju do zmniejszenia różnic w stosunku do krajów rozwiniętych oraz rozpoczęty w tym czasie trzeci etap rokowań Ukrainy i harmonizacji ustawodawstwa państwa z regułami Światowej Organizacji Handlu, których konsekwencją będzie przyłączenie Ukrainy do międzynarodowego układu, przyczyniły się do wzrostu obrotów eksportu i zmianie ujemnego salda obrotów na dodatnie (tab. 9).

Tabela 8

Zagraniczne nakłady inwestycyjne na Ukrainie i w Polsce per capita (USD)
Foreign capital investment expenditure in Ukraine and Poland per capita (USD)

Państwa Countries	Lata – Years		
	1999	2000	2001
Ukraina – Ukraine	64,8	76,5	89,7
Polska – Poland	188,1	241,7	147,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002); Rocznika statystycznego 2001, 2002.

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002); Statistical yearbook 2001, 2002.

Tabela 9

Dynamika struktury inwestycji bezpośrednich Ukrainy w gospodarkę innych państw w latach 1995-2002
Dynamics direct Ukrainian investment of structures in economy of other countries in 1995-2002

Państwa Countries	Lata – Years							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Austria – Austria	4,7	1,9	1,4	0,9	1,3	1,1	0,4	0,4
Chiny – China	–	–	–	–	0,5	0,5	3,2	3,4
Cypr – Cyprus	–	2,8	2,4	1,8	2,4	2,4	1,4	1,5
India – India	–	–	0,2	0,2	0,2	0,1	0,5	0,5
Estonia – Estonia	5,4	1,3	1,1	0,9	1,2	1,1	0,6	0,7
Grecja – Greece	–	–	–	0,6	0,6	1,6	0,9	1,0
Gruzja – Georgia	–	7,3	3,8	3,3	1,5	0,9	0,5	0,5
Hiszpania – Spain	–	–	–	–	–	–	8,1	8,8
Panama – Panama	–	2,4	0,1	33,7	44,1	46,9	27,6	12,0
Rosja – Russia	20,7	61,9	48,8	29,9	17,2	16,7	40,0	54,0
Stany Zjednoczone United States	7,9	1,7	5,4	1,2	1,6	0,9	0,4	0,4
Szwajcaria Switzerland	39,7	9,6	8,1	5,8	7,2	6,7	3,8	2,1
Wietnam Vietnam	–	–	23,6	18,1	16,7	16,6	10,0	10,7
Inne – Others	21,6	11,1	5,1	3,6	5,5	4,5	2,6	4,0
Ogółem – Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Tabela 10

Relacja nakładów inwestycyjnych bezpośrednich Ukrainy w innych państwach do nakładów inwestycyjnych bezpośrednich z innych państw na Ukrainie w latach 1995-2002
Relation of Ukrainian direct investments in economy of other countries in years to other countries direct investment in economy in Ukraine in 1995-2002

Wyszczególnienie Specification	Lata – Years							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tempo wzrostu inwestycji do Ukrainy (rok pop. = 100) Rate of investment increase to Ukraine (previous year = 100)	100,0	185,5	160,3	143,5	136,2	116,8	118,1	113,7
Tempo wzrostu inwestycji z Ukrainy (rok pop. = 100) Rate of investment increase from Ukraine (previous year = 100)	100,0	415,3	115,8	115,8	76,4	100,0	172,9	92,5
Relacja inwestycji z Ukrainy /inwestycji do Ukrainy (rok pop. = 100) Relation of Ukrainian investment /other countries investment (previous year = 100)	4,2	9,4	6,8	6,2	3,5	3,0	4,4	3,6
Tempo wzrostu relacji Rate of relation increase	100,0	223,8	72,3	91,1	56,4	85,7	146,7	81,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Od 1999 roku obserwuje się wzrostową tendencję dodatniego salda w wartości eksportu.

Istotnym miernikiem pozycji konkurencyjnej kraju na rynku międzynarodowym jest wskaźnik pokrycia importu eksportem. Na Ukrainie występuje wzrost pokrycia importu eksportem (od 81,8% w 1996 roku do 105,8% w 2002 roku) (tab. 11), co wskazuje na stały wzrost międzynarodowej pozycji konkurencyjnej Ukrainy na rynku światowym. Analizując wartości tego wskaźnika w odniesieniu do rynków poszczególnych państw zauważymy, że spadkowy trend wskaźników pokrycia importu przez eksport ujawnia się na rynkach krajów WNP, Ameryki oraz Australii i Oceanii.

Do 1990 roku najważniejszymi partnerami handlowymi Ukrainy były państwa WNP (tab. 12) zarówno po stronie eksportu, jak i importu. Od 1990 roku obserwuje się zmianę struktury geograficznej handlu zagranicznego Ukrainy. W eksporcie dynamicznie wzrasta udział państw Europy, w tym Unii Europejskiej oraz Azji i Afryki. Po stronie importu udział państw WNP zmniejsza się, jednakże więcej niż 50% towarów importowanych do Ukrainy pochodzi z państw WNP. Tendencja wzrostu udziału państw Europy, w tym UE, oraz Azji i nieznacznie Afryki w imporcie Ukrainy jest charakterystyczna dla tego okresu. Efektywność handlu z zagranicą oraz współpracy gospodarczej Ukrainy nie są w pełni wykorzystane w procesie restrukturyzacji gospodarki. Mimo dobrej koniunktury gospodarczej i wzrastającego poziomu konkurencyjności towarów

Tabela 11

Kształtowanie się wartości i salda handlu zagranicznego Ukrainy w latach 1996-2002
Shaping of value and balance of foreign trade of Ukraine in 1996-2002

Wyszczególnienie Specification	Lata – Years				
	1996	1999	2000	2001	2002
Wartości obrotów w cenach bieżących (mln USD) Value of turnover in real prices (mln USD)	14 400,8	11 581,6	14 572,5	16 264,7	17 957,1
Export/Export					
Import/Import	17 603,4	11 846,1	13 956,0	15 775,1	16 976,8
Saldo obrotów (mln USD) Balance of turnover (mln USD)	-3 202,6	-264,5	616,5	489,6	980,3
Udział salda w wartości eksportu (%)	-22,4	-2,3	4,2	3,0	5,5
Dynamika obrotu (1996 rok = 100) Dynamics of Export	100,0	80,4	101,2	112,9	124,7
Import/Import	100,0	67,3	79,3	89,6	96,4
Dynamika obrotu (rok poprzedni = 100) Dynamics of turnover (previous year = 100)	100,0	80,4	125,8	111,6	110,4
Export/Export					
Import/Import	100,0	67,3	117,8	113,0	107,6

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

ukraińskich na rynkach Azji i Afryki (pokrycie importu przez eksport jest większe o 4-5 razy (tab. 12). Ukraina nie wykorzystuje swoich możliwości handlowych w tych państwach. Zmniejsza się eksport oraz import z państw Ameryki, w tym ze Stanów Zjednoczonych.

Zmianie udziału handlowych partnerów Ukrainy w eksporcie i imporcie w analizowanym okresie towarzyszą przemiany struktury towarowej handlu zagranicznego. W 1999 roku w eksporcie dominowały artykuły przetworzone, a zwłaszcza maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy – 30,9%, na drugim miejscu towary rolno-spożywcze – 20,1%. Natomiast w roku 2001 udział eksportu towarów rolno-spożywczych zmniejszył się o 12,6%, maszyn, urządzeń i sprzętu transportowego – o 16,5%. Wysoka dynamika wzrostu udziału w eksporcie surowców i zmniejszenie udziału towarów rolno-spożywczych była efektem spadku produkcji w przemyśle i rolnictwie. Natomiast konkurencyjność na rynkach światowych w eksporcie surowców, metali szlachetnych i półszlachetnych oraz drewna była skutkiem przewagi cenowej.

W imporcie ukraińskim w 1999 roku dominowały paliwa, produkty przetwórstwa przemysłowego odpowiednio 44% i 26,2%. Zwiększenie zbiorów zbóż w 2002 roku spowodowało zwiększenie udziału ich eksportu w ogólnym eksporcie. W wyniku odbudowy krajowego paliwo-energetycznego kompleksu zwiększono eksport ropy oraz produktów jej przetwarzania o 1,9%.

Tabela 12

Wskaźnik relacji eksportu do importu w handlu zagranicznym Ukrainy w latach 1996-2002 (%)
Index of export and import ratio in Ukrainian foreign trade in 1996-2002 (%)

Wyszczególnienie Specification	Lata – Years				
	1996	1999	2000	2001	2002
WNP CIS	66,3	48,2	55,9	52,9	48,8
Europa Europe	74,2	106,8	108,6	114,8	113,3
Azja Asia	405,3	420,7	413,2	408,9	432,5
Afryka Africa	148,7	391,1	536,3	441,8	595,2
Ameryka America	101,7	119,1	209,4	136,6	109,3
Australia i Oceania Australia and Oceania	78,2	165,8	12,8	14,5	7,9
Ogółem Total	81,8	97,8	104,4	103,1	105,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza miała na celu zaprezentowanie pozycji i roli Ukrainy w procesie międzynarodowej integracji gospodarczej, która jest stałym elementem obecnych przemian społeczno-gospodarczych na świecie – odbywają się na wszystkich kontynentach, szczególnie intensywnie zachodzą w Europie, a także na terenie byłego ZSRR.

Rozpad ZSRR i utworzenie niepodległych państw w Azji i Europie Środkowo-Wschodniej wraz z dezintegracją rynków krajów RWPG dały impuls do tworzenia nowych integracyjnych ugrupowań politycznych i ekonomicznych oraz poszukiwania innych form współpracy międzynarodowej z zagranicą. Jednym z najważniejszych związków integracyjnych stała się Wspólnota Niepodległych Państw, której członkami są wszystkie były republiki radzieckie za wyjątkiem Litwy, Łotwy i Estonii. Badania gospodarki państw WNP oraz poziom współpracy gospodarczej pozwalają wnioskować, że podstawowy cel ugrupowania – utworzenie zjednoczonego obszaru gospodarczego, unii ekonomicznej i walutowej, wspólnych rynków europejskiego i euroazjatyckiego w zakresie polityki celnej nie jest do tej pory zrealizowany.

Tabela 13

Struktura geograficzna handlu zagranicznego Ukrainy w latach 1996-2002 (%)
Geographic structure of foreign Ukrainian trade in 1996-2002 years (%)

Państwa Countries	Lata – Years				
	1996	1999	2000	2001	2002
Eksport – Export					
WNP	51,4	28,1	30,9	28,7	24,3
CIS					
Europa	24,0	32,7	32,1	35,2	36,3
Europe					
W tym UE	11,1	18,3	16,1	18,3	19,6
Including EU					
Azja	18,8	27,5	23,6	24,4	28,2
Asia					
Afryka	1,5	5,3	5,0	5,4	5,9
Africa					
Ameryka	4,1	5,9	8,3	6,2	5,2
America					
W tym USA	2,6	3,8	4,9	3,5	2,9
Including USA					
Australia i Oceania	0,2	0,5	0,1	0,1	0,1
Australia and Oceania					
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total					
Import – Import					
WNP	63,5	56,9	57,6	55,3	52,8
CIS					
Europa	26,4	29,9	30,9	31,6	33,9
Europe					
W tym UE	15,7	20,2	20,6	21,7	23,8
Including EU					
Azja	3,8	6,4	5,9	6,2	6,9
Asia					
Afryka	0,8	1,3	0,9	1,3	1,0
Africa					
Ameryka	5,3	5,0	4,1	4,7	5,0
America					
W tym USA	3,2	3,4	2,6	2,9	2,8
Including USA					
Australia i Oceania	0,2	0,5	0,6	0,3	0,4
Australia and Oceania					
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Total					

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002).

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002).

Tabela 14

Struktura towarowa handlu zagranicznego Ukrainy wg klasyfikacji SITC w 1999 i 2001 (%)
Structure of goods foreign Ukrainian trade in order classification SITC in 1999-2001 (%)

Wyszczególnienie Specification	Eksport – Export		Import – Import	
	1999	2001	1999	2001
Towary rolno-spożywcze Agricultural and groceries goods	20,1	7,5	6,6	2,8
Surowce z wyjątkiem paliw Raw materials excluding fuels	19,2	43,7	5,7	10,0
Paliwa mineralne Mineral fuels	12,1	10,7	44,0	42,6
Produkty przetwórstwa przemysłowego Industrial processed goods	17,7	22,3	26,2	22,2
Maszyny, środki transportu Machines, means of transport	30,9	14,4	17,5	21,4
Inne wyroby przemysłowe Other industrial goods	–	1,4	–	1,0
Razem Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Ukrainy za 2001 r. (Technika 2002) oraz Rocznika statystycznego 2001, 2002.

Source: Own calculations based on data of Statistical yearbook of Ukraine (Technology 2002); Statistical yearbook 2001, 2002.

Współpraca i próby ściślejszej integracji gospodarczej w ramach WNP nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, co ostatecznie wymusiło konieczność poszukiwania innych form integracji. Powstały: Związek Ekonomiczny Azji Centralnej (ZEAC), Związek Ekonomiczny (ZE) i Strefa Wolnego Handlu (SWH), Wspólny Rynek Rolny (WRR), Związek Ekonomiczny Euroazjatycki (ZEEA) czy ugrupowanie nazywane „Grupą wzajemnego poparcia” – GUUAM. Aktywizacja współpracy międzynarodowej oraz integracji ekonomicznej i gospodarczej pomiędzy państwami WNP jest jednym z priorytetów polityki państw członkowskich, stąd nadal podejmowane są próby zbliżenia gospodarek. W lutym 2003 roku prezydenci Białorusi, Kazachstanu, Rosji i Ukrainy złożyli deklaracje w sprawie utworzenia Międzynarodowej Komisji Handlu i Taryfy, której celem jest stworzenie Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej pomiędzy państwami.

Taka forma integracji zapewni osiągnięcie strategicznego celu ukraińskiej gospodarki, jakim jest przyspieszenie rozwoju gospodarczego poprzez poszukiwanie nowych form współpracy z zagranicą – realizacja koncepcji współpracy międzynarodowej kraju, którą państwo zamierza rozwijać w dwóch kierunkach: zachód – integracja gospodarcza z państwami UE, członkiem której Ukraina przewiduje zostać w 2007 roku, i wschód – integracja gospodarcza i handel z Rosją, która zostaje dla Ukrainy partnerem strategicznym licząc się przy podpisaniu umowy „czterech państw” przez rząd kraju. Priorytetem w handlu zagranicznym Ukrainy pozostaje nadal kooperacja z Rosją i kierowanie pro-

dukcji krajowej na rynki Wspólnoty Niepodległych Państw, które obecnie są dla Ukrainy najbardziej dostępne.

W wyniku wprowadzonych reform ustrojowo-systemowych na Ukrainie obserwuje się wzrost PKB w latach 1995-2002 i ogólną pozytywną tendencję w gospodarce (nawet pomimo chwilowego spadku tempa w 2002 r.). Jednocześnie obserwuje się negatywną tendencję wzrostu płac realnych ponad tempo wzrostu PKB, zarówno ogółem, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Przyspieszenie rozwoju gospodarczego i restrukturyzacja gospodarki państw o gospodarce przejściowej, czego przykładem jest Ukraina, zasadniczo zależy od kapitału zagranicznego. W okresie od 1995 do 2002 roku zwiększyły się zagraniczne inwestycje na Ukrainie od 483,5 mln USD w 1995 roku do 4406,2 mln USD w roku 2002. Udział zagranicznych inwestycji bezpośrednich w imporcie ogółem jest relatywnie niewielki, chociaż cechuje się tendencją wzrostową (od 5,1% w 1996 roku do 25,9% w 2002 roku). Ponadto zagraniczne inwestycje bezpośrednie kierowane są do przemysłu – 50%-52%, i usług, natomiast w marginalnym stopniu – 2%, do rolnictwa. Głównymi inwestorami są przedsiębiorstwa państw UE i Stanów Zjednoczonych. Analiza dynamiki struktury udziału poszczególnych państw-inwestorów w nakładach inwestycyjnych bezpośrednich na Ukrainie świadczy, że w badanym okresie udział państw UE znajduje się na relatywnie jednakowym poziomie i waha się w granicach 39,3%-42,5%.

Analiza dynamiki struktury inwestycji kapitałowych Ukrainy w innych państwach świadczy o tendencji wzrostowej. Jej największymi odbiorcami są: Chiny, Indie, Grecja, Hiszpania, Rosja. Stosunkowo mniejsze niż w poprzednich latach są inwestycje w Austrii, Estonii, Gruzji, Panamie, Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii oraz Wietnamie.

Wzrastający trend wskaźników pokrycia importu przez eksport w analizowanych latach (od 81,8% w 1996 roku do 105,8% w 2002 roku) można odczytać jako wzrost międzynarodowej pozycji konkurencyjnej Ukrainy na rynku światowym. Spadkowy trend wskaźników pokrycia importu przez eksport ujawnia się na rynkach krajów WNP, Ameryki oraz Australii i Oceanii.

Zmianie partnerów handlowych Ukrainy w eksporcie i imporcie towarzyszą przemiany struktury towarowej handlu z zagranicą. W 1999 roku w eksporcie dominowały artykuły przetworzone, zwłaszcza maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy, towary rolno-spożywcze. Natomiast w roku 2001 w eksporcie przeważają surowce. Wysoka dynamika wzrostu udziału w eksporcie surowców i zmniejszenie udziału towarów przemysłowych i rolno-żywnościowych była efektem spadku produkcji w tych sektorach.

W ukraińskim imporcie, zarówno w 1999, jak i 2001 roku dominują paliwa energetyczne oraz produkty przetwórstwa przemysłowego. W 2001 roku zmniejszył się udział towarów rolno-spożywczych i zwiększył się udział importu surowców, maszyn, urządzeń i sprzętu transportowego.

Zwiększeniu zbiorów zbóż w 2002 roku towarzyszył wzrost eksportu. Niekorzystne zmiany w gospodarstwie hodowlanym przyczyniły się do zmniejszenia udziału w eksporcie mleka i jego przetworów, jaj oraz miodu. Przystarzałe technologie praco- i kapitałochłonne oraz brak nakładów inwestycyjnych na ich modernizację przyczyniły się do obniżenia produkcji oraz przewagi konkurencji na rynkach zagranicznych i udział eksportu produkcji chemicznej i metalurgicznej. Ogólnie można stwierdzić, że pozycja Ukrainy wzrasta na świecie wraz ze wzrostem gospodarczym.

Literatura

- Allais M.** (1960): L'Europe Unie, Route de Prosperite. Paris: 100-107.
- Aron R.** (1953): Problems of European integration. Lloyds Bank Reviews April: 1.
- Balassa B.** (1962): The theory of economic integration. London: 1.
- Bożyk P., Misala J.** (2003): Integracja ekonomiczna. PWE, Warszawa.
- Dobroczyński M.** (1964): Gospodarka narodowa i gospodarka międzynarodowa. Kultura i Społeczeństwo 3: 25.
- Doliwa-Klepcki Z.** (2000): Integracja europejska. Białystok.
- Encyklopedia popularna (1999). PWN, Warszawa: 989.
- Guzek M.** (1969): Istota i cel integracji gospodarczej. Ruch Prawn. Ekon. 1: 148.
- Hartog F.** (1953): European economic integration: A realistic conception. Weltwirtschaftliches Archiv. 2: 165.
- Heliperin H.** (1957): Free trade and social welfare marginal comments on the "Ohlin Report". International Labour Review. March.
- Kaniemiecki Z.** (1967): Pojęcie i typy integracji gospodarczej. Ekonomista 1: 1.
- Limański A., Syrek M.** (2001): Integracja ekonomiczna. Warszawa.
- Marjolin R.** (1953): Europe and UNITED States in the World Economy. Durham. N.C. Duke University Press,
- Misala J.** (2001): Proces integracji gospodarczej Polski z krajami członkami UE w świetle teorii. Warszawa.
- Misala J.** (2001): Zarys teoretycznych podstaw międzynarodowej integracji gospodarczej. Warszawa: 20.
- Myrdal G.** (1956): An international economy. Harper and Brothers, New York: 11.
- Orłowski M.** (1958): Integracja gospodarcza w kapitalizmie. Warszawa: 1-2.
- Ropke W.** (1959): International order and economic integration. Dordecht: 225.
- Rocznik statystyczny RP (2001). GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny RP (2002). GUS, Warszawa.
- Słownik wyrazów obcych. (2002). PWN, Warszawa: 900.
- Social Science: The United States and European Regional Economic Integration, October 1959: 210-217.
- Triffin R.** (1956): Convertibilite monetaire et integration economique. Economie Appliquee. October-desember: 618-658
- Wasilkowski A.** (1969): Prawne i ekonomiczne pojęcie integracji międzynarodowej. Studia prawnicze 22: 70.

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION: ROLE AND IMPORTANCE OF UKRAINE

S u m m a r y

In the paper are presented the resources, economic results of restructuring performance in Ukraine economic. The review of the discussion in reamed society of the country facing dangers connected with liberalisation of the Ukrainian and international trade was shown.

The neccessity and benefits of these processes for Ukrainian economy development were presented.